

Ю.Ю. ТУНИЦЯ¹

ПРИРОДНА ЕКОНОМІКА І НАБЛИЖЕНЕ ДО ПРИРОДИ ЛІСІВНИЦТВО: ІДЕНТИЧНІСТЬ КОНЦЕПЦІЙ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ВЗАЄМОЗБАГАЧЕННЯ

Трансформація нинішньої антиекологічної економіки в екологічно безпечну, наближену до вимог природних законів, є однією з найважливіших проблем сучасності. На підставі аналізу й синтезу наукових засад і практики ведення наближеного до природи лісового господарства розглянуто сутність концепції "природна економіка" як нового способу економічного мислення і нового, екологічно безпечного способу господарювання. Доведено, що лісове господарство, як складова національної економіки, може слугувати моделлю ефективних, екологічно безпечних систем для інших галузей та національної економіки загалом. Апробована практикою концепція "наближене до природи лісівництво" і порівняно нова – "природна економіка" – співвідносяться між собою як філософські категорії "загальне" та "одичне". За своєю метою – досягнення сталого розвитку – ці концепції ідентичні. Важливим завданням сучасної науки є пошук можливостей їхнього взаємозбагачення за допомогою методів індукції та дедукції.

Ключові слова: природна економіка; наближене до природи лісівництво; одичне і загальне; цільова ідентичність концепцій; можливості взаємозбагачення.

---

¹ **ТУНИЦЯ Юрій Юрійович** – академік НАН України, президент і академік ЛАН України, доктор економічних наук, професор. Національний лісотехнічний університет України. Україна, м. Львів. E-mail: nltu@ukr.net

Вступ. Економічна діяльність людини щораз більше відхиляється від процесів, які відбуваються у природній системі. Своєю чергою, це призводить до перманентних екологічних катаклізмів – зміни клімату, виснаження лісових та інших природних ресурсів, забруднення природного життєвого довкілля, інших форм його деградації. Оскільки екологічна ситуація на планеті та в її окремих регіонах (в т.ч. й в Україні) є вкрай загрозливою, стає цілком зрозуміло, що траєкторія соціально-економічного розвитку повинна якомога швидше зазнати істотних змін.

До речі, саме так формулюється основне завдання Саміту Землі зі сталого розвитку "Ріо+20", який відбудеться у червні 2012 р. у Ріо-де-Жанейро.

Без конструктивного формування наближеної до законів природи економіки неможливо вирішити проблеми подолання бідності, важких захворювань, неухильної деградації природного життєвого довкілля, кліматичних змін та інші сучасні проблеми людства – з метою досягнення сталого розвитку й забезпечення добробуту.

Екологізовану економіку, відмінну від традиційної ринкової, позначають різними термінами: "зелена економіка" (для територіальних географічних систем), "синя економіка" (для акваторіальних систем – морські, острівні держави), "низьковуглецева економіка", "екологічна економіка", "фізична економія", "екологічно безпечна економіка", "економіка раціонального природокористування та охорони природного довкілля" тощо. Своєю чергою, системи господарювання, які відповідають термінології "зелена", "синя", "низьковуглецева" чи "екологічна" економіка, мали би стати інструментом і кінцевою метою досягнення сталого розвитку, до якого вже впродовж 30 років прагне світове співтовариство (на жаль, недостатньо успішно).

Згідно з метою, яку мають названі системи господарювання, їх можна, на наш погляд, концептуально об'єднати спільним узагальнювальним поняттям – "природна економіка". Це свого роду спільний знаменник, узагальнення сутності популярних сьогодні понять. Маємо на увазі економіку, яка максимально відповідає вимогам законів природи.

У зв'язку з нинішньою актуалізацією проблеми формування екологічно безпечної економіки, вважаємо доцільним розглянути бодай у першому наближенні можливості взаємозбагачення двох ідентичних за своїми цілями наукових концепцій – "природної економіки" і "наближеного до природи лісівництва", винести їх на публічне обговорення. Названі концепції співвідносяться між собою як пара філософських категорій "одиничне" і "загальне". Тому їх порівняльний аналіз і пошук шляхів взаємозбагачення потрібно проводити з використанням відомих методів наукового пізнання – індукції і дедукції.

Зауважимо, що частково ми вже торкалися цієї теми у 2002 р. – у публікації "Лісознавчі витоки еколого-економічного вчення: індуктивний підхід" [1].

Індуктивний метод – це такий спосіб дослідження і теоретичного викладу результатів, за допомогою якого від спостереження окремих фактів та

експериментальних даних переходять до встановлення загальних положень, принципів і законів. У формальній логіці – це форма умовиводу, коли на підставі знання про окреме (одиничне) роблять висновок про загальне.

Дедуктивний метод – це спосіб дослідження і теоретичного викладу його результатів, за якого окремі (одиничні) положення логічно виводять із загальних положень (аксіом, постулатів, правил, законів). Для прикладу – закон зростання екологічних витрат суспільства. Іншими словами, дедукція – це виведення (логічний умовивід) від загального до окремого (одиничного) або до іншого загального висновку. В науковому пізнанні дедукція та індукція нерозривно пов'язані між собою.

Дефініція природної економіки. Природна економіка – новий, досі невживаний у науковій літературі термін. Він може сприйматися неоднозначно, бути незрозумілим і на початках викликати критику. До певної міри – це символічне поняття. Проте воно відповідає глибинній внутрішній сутності такої системи господарювання, яка б забезпечувала рівні права як нинішнього, так і майбутніх поколінь людей на доброякісні умови природного життєвого довкілля, кількість та якість природних ресурсів – для задоволення матеріальних і духовних потреб. Іншими словами, "природна економіка" відображає мету, прагнення людей до кращого господарювання, до того ідеального способу виробництва матеріальних благ, яким він мав би стати для забезпечення сталого розвитку і добробуту.

Про таку економіку вчені і філософи мріяли з давніх-давен. Згадаймо, наприклад, Сергія Подолинського, який ще в часи К. Маркса обґрунтував сутність поняття "фізична економія". Він переконав К. Маркса у тому, що не праця створює додаткову вартість, а сонячна енергія, яка завдяки фотосинтезу та історично тривалій еволюції акумульована на поверхні Землі. А праця повинна бути організована в такий спосіб, щоб нагромаджена на земній поверхні енергія у вигляді покладів корисних копалин та біологічно відновлюваних природних ресурсів використовувалася людиною ощадно і, що дуже важливо, своєчасно відтворювалася, поновлювалася.

Таким чином "природна економіка" відображає, наскільки спосіб господарювання (не лише ведення лісового господарства, але й господарювання загалом) відповідає екологічному імперативу. Цей концепт може, на наш погляд, прислужитися для конструктивної реалізації порядку денного Саміту "Ріо+20". Він мав би увійти у науковий лексикон та бути реалізованим у суспільній практиці. За своєю сутністю "природна економіка" відображає прагнення вчених та прогресивних бізнесменів до замкненої (безвідходної) системи господарювання, завдання якої чи не вперше окреслив на початку 70-х років минулого століття відомий американський вчений Баррі Коммонер [2].

У процесі виробництва матеріальних благ і здійснення послуг відбувається відтворення як умов природного життєвого довкілля, так і відновлюваних природних ресурсів. Виробничий процес мав би настільки відрізнятися від традиційного антиекологічного способу господарювання, щоб

уподібнюватися за своєю сутністю процесам, які відбуваються в природних екосистемах. Б. Коммонер [2] називає їх "замкненим колом": травоядні тварини поїдають зелену масу і виділяють екскременти, які стають поживою для бактерій. Бактерії, живлячись цими екскрементами (продуктом життєдіяльності травоядних), перетворюють їх в речовину, яку засвоюють кореневі волоски деревної і трав'яної рослинності. Рослини, своєю чергою, живлячись цією речовиною, поглинають вуглекислий газ і виділяють кисень та фітонциди. Продукт їхньої життєдіяльності – нова зелена маса – стає поживою для тварин. Отже, для природних процесів, які відбуваються без втручання людини, характерне безвідходне виробництво і безперервне відновлення ресурсів – "замкнене коло життя".

Аналогічній ситуації на галузевому рівні відповідає наближене до природи лісівництво. За визначенням М.В. Чернявського, наближене до природи лісівництво – це "система організації та ведення лісового господарства, за якої досягається безперервне відновлення і формування максимально подібних за структурою і за генезисом лісостанів, близьких до природних" [3]. Можна апіорі стверджувати, що тривалий у часі вітчизняний і зарубіжний досвід ведення наближеного до природи лісового господарства корелює з вирішенням більш загальної проблеми – трансформації антиекологічної ринкової економіки в принципово нову економіку, екологічно безпечнішу та ефективнішу з погляду вимог природних законів.

Чому ринкова економіка мусить ставати більш природною? Тому, що по-суті вона є сьогодні неприродною, антиекологічною, суперечить законам природи. Всім відомо (навіть послідовним апологетам капіталізму), що ринкова економіка за своєю сутністю неспроможна вирішувати дедалі складніші екологічні проблеми. Навпаки, вона призводить до руйнування самої основи життєдіяльності людини – природної системи. Ще більше це стосується централізовано керованої "соціалістичної економіки". Між цими двома панівними у світі моделями економіки треба шукати "золоту середину", радикально реформуючи всі існуючі господарські (економічні) інститути. Система господарювання (економіка) має бути максимально наближена до вимог тих законів і закономірностей, які є у природній системі. В іншому разі незабаром перед нами реально постане загроза апокаліпсису.

Наскільки природною є економіка (господарство), яка руйнує свою основу, свій фундамент, що на ньому базується, а саме – природну систему, – сприяючи своїм функціонуванням її забрудненню й деградації? Якщо людина є органічною складовою природи, то вона не може нескінченно довго (в історичній, загальноцивілізаційній площині) виснажувати без своєчасного відтворення природні ресурси (ПР), руйнувати якість природного життєвого докільля (ПЖД). Використання та відтворення ПЖД і ПР повинні здійснюватися своєчасно і синхронно.

Тобто "природна економіка" – це той концепт, який поступово мала б усвідомлювати людина як біологічна істота, він має ставати її природною звичкою. За його допомогою, вочевидь, легше буде зрозуміти всю глибину причинно-наслідкових зв'язків,

суперечностей та взаємозалежностей між ефективною економікою та станом (якістю) життєспроможного самовідновлюваного природного докільля. Виходячи з цього, природна економіка, як новий феномен реальності (нової дійсності), повинна формувати новий спосіб мислення суб'єктів господарювання і принципово новий спосіб самого господарювання. Перехід до природної економіки означатиме реалізацію можливостей сучасної людини зберегти природне життєве докільля і системно вирішувати всі інші актуальні проблеми, пов'язані з досягненням сталого розвитку (зміни клімату, зменшення озонного шару, негативний вплив кислотних дощів, ядерна безпека, посилення радіаційного забруднення і т. ін.).

Природна економіка – широке поняття філософського рівня, яке, ймовірно, ще тривалий час буде пробивати собі дорогу в науці і, що більше – в суспільній практиці в умовах конкурентного середовища та гонити за прибутками.

Термін "природна економіка" не можна вживати для позначення конкретної структурованої наукової дисципліни. Це концептуальне поняття. Воно ширше від назви конкретної науки і відображає мету сучасної (а ще більш імовірно – майбутньої) господарської діяльності, результати якої повинні оцінюватися не за традиційним критерієм бруто-прибутковості, а за принципово новим критерієм інтегральної еколого-економічної ефективності. Іншими словами, це система господарювання, яка уподібнюється до тих процесів, які відбуваються в природі у вигляді "замкненого кола", сукупності тих виробничих процесів, унаслідок яких не утворюються відходи, а все повертається в природний кругообіг. Тобто, у "природну економіку" – цей символічний термін, – не можна сприймати в буквальному сенсі. Його метою є спроба привернути увагу науковців "до того, що треба".

У суто науковому теоретичному сенсі постає завдання докорінно змінювати не лише парадигму, але й всю структуру і предмет економічної науки, розширювати її предметну сферу.

Концепція наближеної до природи економіки полягає в тому, щоб довести необхідність докорінної трансформації економічної науки, яка історично відірвалася від своєї першооснови – природного докільля.

Звісно, що зламати стереотипи, постулати економічної теорії може лише велика кількість (так би мовити, критична маса) економістів-дослідників. І ця зміна стереотипів має бути спрямованою на радикальну перебудову нинішнього антиекологічного способу господарювання, тобто на перехід від традиційної ринкової економіки до екологічної або "зеленої" економіки.

Парадоксально, але факт: надзвичайно важко довести, здавалось би очевидну істину, що економічний розвиток, цілі й завдання виробничої діяльності треба радикально змінювати, якщо людство хоче вжити і зберегти себе як вид у глобальній екосистемі. Ніби всі розуміють необхідність змін, а переконливо, логічно належних аргументів зробити це непросто. Адаже треба довести і переконати наукову громадськість і державних діячів у тому, що вся економічна наука, всі її підрозділи і всі течії, які не

враховують екологічного імперативу (внутрішніх сутнісних причинно-наслідкових взаємозв'язків між господарською діяльністю та її екологічними наслідками), всі вони виявляються нежиттєспроможними і заводять людство у глухий кут, у безвихідь.

Натомість в умовах майбутньої наближеної до природи (природної) економіки територіальні соціо-економіко-екологічні системи (локального, регіонального, національного і глобального масштабів) повинні функціонувати за зразком природних систем і виробнича діяльність наближатися до природних процесів, внаслідок яких не нагромаджуються відходи або ж кількість відходів зводиться до мінімуму. При цьому одночасно відбувається неперервне відтворення природних ресурсів подібно до того, як це є в умовах наближеного до природи лісового господарства. Стан господарювання в умовах природної економіки оцінюватиметься, на відміну від ринкової економіки, критерієм інтегральної еколого-економічної ефективності, а не – бруто-прибутковості.

Цільова спорідненість концепцій наближеного до природи лісівництва і природної економіки. Найкращим взірцем (реальною моделлю) природної економіки є життєдіяльність лісових екосистем. Відповідно, всю господарську діяльність (на рівні національної і світової економіки) бажано б наближувати до процесів, які відбуваються в лісових екосистемах.

Ще раз наголосимо, що дуже цікавими і важливими в цьому контексті є напрацювання світової і вітчизняної лісівничої науки у сфері наближеного до природи лісового господарства. Порівняльний аналіз концепцій "наближеного до природи лісівництва" і "природної економіки" підтверджує їхню цільову близькість. В основі обох концепцій єдина мета – прагнення до максимальної узгодженості виробничої діяльності із законами природи (або екологічними законами).

Зауважимо, що нам, представникам лісівничої науки, варто глибоко осмислити стисло сформульовані відомим американським біологом Баррі Коммонером дуже прості, але глибокі за змістом, чотири закони екології: 1) все пов'язано з усім; 2) все кудись мусить подіватися; 3) за все треба платити; 4) природа знає краще [2].

Концепція організації ведення наближеного до природи лісівництва зародилася набагато раніше від концепції (доктрини) формування природної (екологічно безпечної) економіки як нового способу господарювання. Відповідно, її практика сталого ведення лісового господарства триває історично довше, ніж практика сталого розвитку еколого-економічної системи загалом. Проте обидві концепції (доктрини) тісно корелюють між собою і співвідносяться як одиничне до загального. Концепція і практичний досвід сталого галузевого розвитку лісового господарства може позитивно вплинути (і, поза сумнівом, впливає) на поглиблення змісту концепції екологічно ефективної і безпечної природної економіки.

Лише така економіка, яка узгоджується із законами природи, продукує мінімальну кількість відходів, не загрожує здоров'ю людини і деградації її

природного життєвого середовища може забезпечувати тривалий, практично безконечний розвиток і самовідтворення природних умов та біологічно відновних природних ресурсів. Наближене до природи лісове господарство найбільше відповідає вимогам такої економіки. Незаперечною є корисність визнання цільової ідентичності концепцій "природна економіка" і "наближене до природи лісове господарство" та можливостей їхнього взаємозбагачення, а також поглибленого вивчення вітчизняних і зарубіжних систем наближеного до природи лісового господарства для збагачення загальної концепції природної економіки.

У методологічному сенсі галузева економіка (лісового господарства зокрема) методологічно збагачує економічну теорію, а в підсумку – і суспільну практику – національну економіку та світове господарство. Своєю чергою, концепція наближеної до природи економіки має вплив на формування методологічних засад галузевої економічної науки.

Свого часу (років 30 тому) в одному з інтерв'ю журналісту молодіжної газети автор цієї статті висловив міркування про те, що природна вада нашої економіки полягає в її неприродності [4]. Сьогодні повному осмислюємо цю тезу. В інтерв'ю йшлося про "квадратне колесо" тодішньої соціалістичної економіки. Йшлося передусім про політичний аспект економіки. На той час здавалося, що ринкова економіка є більш прогресивною стосовно вирішення екологічних проблем.

Сьогодні, з огляду на екологічне фіаско ринкової економіки, невдале намагання перейти на рейки "зеленої" економіки, та зважаючи на вкрай негативні наслідки колишньої соціалістичної економіки для України, потрібно досліджувати проблему кореляції "природної економіки" з концепцією "наближеного до природи лісового господарства" та пошуку шляхів взаємозбагачення цих двох концепцій. При цьому кореляцію між двома названими, ідеологічно адекватними (ідентичними) концепціями та можливостями їх взаємного збагачення варто досліджувати у чотирьох аспектах: прикладному і теоретичному; галузевому і загальнонауковому.

Як відомо, наука – єдина. Тому представники галузевої лісівничої науки, поза сумнівом, роблять свій посильний внесок у загальнонаукову скарбницю. Це повинні розуміти не лише лісівники, але й дослідники інших галузевих напрямів науки.

Яскравим прикладом внеску в науку представників різних галузей знань є праці В.І. Вернадського, геохіміка за фахом, який у своїх наукових дослідженнях дійшов до рівня нечувано широких узагальнень. Працюючи у своїй галузі знань – біогеохімії, В.І. Вернадський зумів піднятися своєю науковою концепцією про біосферу і ноосферу до найвищих вершин світової науки. Академік В. Вернадський в одній з відомих своїх праць – "Наукова думка як планетне явище" – переконливо довів, що "...всі народи планети принципово об'єднує розум як визначальна, атрибутивна риса людини". Це його положення поєднувалося з акцентом на тому, що саме наукова думка як втілення інтегрального розуму суспільства та рушій ноосфери з часом робить людство потужним геологічним фактором. У ХХ ст., наголошував вчений,

нагромадження соціокультурних здобутків людства детермінувало появу нової якості: "Людина вперше реально зрозуміла, що вона житель планети і може – має – мислити і діяти у новому аспекті, не лише в аспекті окремої особи, сім'ї чи роду, держав або їх союзів, але і в планетному аспекті" [5].

Іншим прикладом загального збагачення науки за рахунок галузевих знань є праці нашого сучасника, видатного вченого-лісівника, академіка НАН України М.А. Голубця. Працюючи на початках своєї наукової діяльності у сфері лісознавства, М.А. Голубець крок за кроком не лише поглиблював, але й розширяв діапазон наукового осмислення актуальних проблем, які стоять перед суспільством. Науковці, особливо молоді дослідники, мали би брати приклад із скрупульозної праці М.А. Голубця, його фундаментального наукового доробку – від конкретних праць з лісознавства до узагальненої концепції соціосфери та визначення місця людини в ній [6, 7].

Про близькість (принаймні про доцільність пошуку близькості та можливостей взаємозбагачення) галузевої концепції наближеного до природи лісівництва і ширшої концепції природної економіки (або наближеної до законів природи економіки) свідчать і публікації в цьому випуску праць ЛАН України.

Маємо на увазі, зокрема, статті професора С.М. Стойка "Вплив глобальної зміни клімату на лісові формації Карпат" та М.В. Чернявського, Г.Т. Криницького, В.І. Парпана "Наближене до природи ведення лісового господарства в Україні". Їх можна віднести до розряду не просто галузевих, а міжгалузевих і загальнонаукових. Навіть ці два дослідження дають підстави стверджувати, що в надрах лісівничої науки і лісогосподарської практики (як і, безперечно, в інших галузях) можуть зароджуватися ідеї ширшого, узагальнювального масштабу. Науковці кожної галузі знань можуть дати щось нове, серйозне для збагачення науки загалом.

До речі, у згаданих публікаціях, як і в інших останніх випусках наукових праць ЛАН України, спостерігається, на наш погляд, якісне зростання наукового рівня досліджень наближення їх до потреб і запитів суспільної практики. Цю тенденцію поліпшення якості наукових публікацій у випусках праць ЛАНУ потрібно усіма способами підтримувати і заохочувати.

При цьому ще раз наголошуємо на тому, що галузеві дослідники не повинні замикатися у вузькому колі лише своєї науки, а постійно думати про те, що кожне сумлінне конкретно-наукове дослідження безпосередньо чи опосередковано повинно у кінцевому підсумку додавати загальний приріст знань і збагачувати всю науку.

На жаль, більшість галузевих науковців (особливо це стосується молодшої генерації) закомплексовані на тому, що галузева наука є суто галузевою, передусім прикладною, і повинна давати виключно конкретні рекомендації для виробництва, свого роду раціоналізаторські пропозиції – і не більше. І в цьому бачать своє єдине завдання. У мисленні таких науковців домінує думка, що філософія і загальна наука та наука в найбільш прогресивних сферах людської діяльності – це щось дуже далеке від них і

вони до цього непричетні. Це помилкове уявлення певним чином сковує політ творчої думки під час проведення конкретних прикладних досліджень. Тим часом кожне конкретно-наукове дослідження не можна кваліфікувати винятково як рацпропозицію, яка має вузькоприкладне значення і не більше. Кожне з таких досліджень є, хай невеликою, "цеглиною" у величну будову (храм) науки. У цьому сенсі і нам, лісівникам, треба позбуватися комплексу меншовартості нашої галузевої науки перед наукою загалом та її найпопулярнішими сьогодні гілками.

Водночас "природна економіка" забезпечує природні потреби людини в матеріальних благах і послугах (насамперед – екологічних), не створюючи загрози деградації природного життєвого середовища і виснаження природних ресурсів.

Так само – і в лісовому господарстві. В умовах наближеного до природи лісівництва здійснюється раціональне використання, охорона і відтворення усієї лісової екосистеми PHDMFRA – педосфери (P), гідросфери (H), лісосировинних ресурсів деревного походження (D), ресурсів недеревного рослинного походження (M), ресурсів тваринного походження (F), багатосторонніх корисних функцій – послуг – лісу (R), атмосфери (A).

Ліс, як система PHDMFRA, як природний феномен, предмет праці і одночасно продукт праці та засіб праці слугує майже ідеальною моделлю біосфери.

Вочевидь, тут доцільно послатися і на власний досвід. Започаткований нами у 70-х роках минулого століття науковий напрям – екологічна економіка – зародився на підставі попередніх конкретних досліджень у галузевій сфері – економіці лісового господарства. Спочатку було визначено ключові принципи лісокористування, обґрунтовано необхідність комплексного використання, охорони і відтворення лісових ресурсів як триєдиного процесу *лісокористування* [8], а вже згодом – опрацьовано основи еколого-економічної ефективності *природокористування*, тобто наукові засади того, яким саме має бути природокористування в системі "екологічної економіки" [9].

Отже, від настанов для лісового господарства вдалося перейти до ширших наукових висновків. Процес лісокористування (принципи його організації на засадах еколого-економічного критерію) відносно просто було "вписати", керуючись методом індукції, у більш загальний контекст – природокористування. Критерій еколого-економічної ефективності лісокористування без особливих труднощів (і спротиву численних на той час опонентів) можна було адаптувати до критерію еколого-економічної ефективності природокористування. А відтак – вийти на вищий рівень узагальнення результатів наукової праці в економіці лісового господарства, тобто до формування наукових засад екологічної економіки¹.

Якщо говорити про евристичні витoki нової (узагальнювальної) концепції "природної економіки", то початком її формування можна вважати теорію і практику наближеного до природи лісового господарства. Саме науковці-лісівники започаткували цю форму господарювання і на базі тривалого досвіду

¹ На Заході більш вживані терміни "зелена" або "синя" економіка, хоча з 1998 р. функціонує також і світове товариство екологічної економіки.

ведення наближеного до природи лісового господарства заклали наукові підвалини формування концепції природної економіки.

Наближене до природи лісівництво виникло з огляду на потреби постійного і своєчасного відновлення лісу та практичних потреб сталого ведення лісового господарства. Ця модель окремої (специфічної) галузі економіки дає змогу нам, представникам лісівничої науки, виходити на ширші обрії, пропонувати шляхи вирішення найактуальніших економічних проблем загальносуспільного значення, насамперед, проблем "зеленої" економіки для сталого розвитку, які розглянуть на Саміті Землі "Ріо+20" у червні 2012 р.

До речі, цікаво зазначити, що, готуючись до "Ріо+20", низка міжнародних громадських організацій та їхніх об'єднань, зокрема таких як Глобальна лісова коаліція, CBD alliance, CJN-la tierra, GFC та Асса Саусус, базуючись на рішеннях, закладених у Декларації конференції ООН та громадських організацій "Сталі громади: відповідальні громадяни"¹, запропонувала доповнення до нульового варіанта (zero draft) проекту документа "Майбутнє, якого ми хочемо", який передбачається ухвалити на "Ріо+20".

Зважаючи на актуальність цих доповнень до проекту Підсумкового документа "Ріо+20", відсутність їхнього перекладу українською мовою, а також на те, що ці свіжі погляди авторитетних міжнародних організацій на проблему лісів допомагають глибше розкрити наш авторський задум, процитуємо їх цілком:

"Ми зобов'язуємося впровадити у повному обсязі документ NLBI – "Законодавчо не обов'язковий інструмент щодо усіх видів лісів", а також угоди, укладені в рамках Конвенції з біорізноманіття на COP-10, це означає, що до 2020 р. всі межі лісу будуть захищеними від конверсії (перетворення в інші види угідь – Ю.Т.) і деградації. Ми будемо працювати відповідно до Стратегічного плану щодо збереження біорізноманіття, прийнятого на COP-10, застосовуючи достатні ресурси і можливості управління за допомогою механізму REDD+, поважаючи права і знання корінних народів і місцевих громад, беручи до уваги екологічні та управлінські гарантії, надаючи відшкодування країнам, що розвиваються, за їхні заходи щодо захисту та сталого управління своїми лісами, і не лише ті заходи, що стосуються вловлювання та нагромадження вуглецю, але і більш широке коло екологічних послуг.

Ми також зобов'язуємося провадити політику, яка не дає змоги зменшувати площу лісових земель на глобальному та національному рівнях, що має бути досягнуто до 2020 р. На той час всі нові лісозаготівлі будуть компенсуватися екологічно безпечним відновленням лісів у прилеглих районах. До 2020 р. має бути відновлено понад 150 млн га лісів на місці зрубів або внаслідок відтворення деградованих лісових ландшафтів, створено мільйони нових робочих місць і засобів для існування, підвищено безпеку та стан адаптації до зміни клімату.

Ми приділятимемо особливу увагу подоланню причин знеліснення, таких як масштабні комерційні проекти перетворення лісових земель на соєві поля або пасовища для великої рогатої худоби, а також незаконні рубання і заготівлі лісової продукції, будемо надавати підтримку та співпрацюватимемо з зацікавленими сторонами в усьому світі для реалізації великомасштабних, екологічно і соціально відповідальних заходів (або участі в них) у сфері лісовідновлення.

Ми зобов'язуємося ретельно оцінювати проекти в рамках Механізму чистого розвитку ("CDM" – *Clean Development Mechanism*) громадами, залежними від лісів, щоб не допустити захоплення земель і знищення їхніх засобів існування.

Ми визнаємо ліси як основу зеленої економіки, усвідомлюючи тенденції до збільшення попиту на лісові товари та пов'язані з ними можливості і загрози. Розглядаючи збереження і використання лісів як один із інструментів для суспільного об'єднання на сталій основі, ми заявляємо про конкретну і систематичну підтримку прозорості, ефективної лісової сертифікації у всіх частинах світу (особливо в тропічній і субтропічній зонах) на засадах сталості та із збалансованим представництвом зацікавлених сторін. Кожен уряд поступатиме так щодо національних лісів через державні контролюючі органи, освітні структури, через ініціювання навчальних програм як у межах своєї країни, так і за її межами" [10].

Працюючи упродовж багатьох років над вирішенням конкретних питань економіки лісового господарства, ми довго не могли збагнути, що в підсумку подібні дослідження спрямовані на вирішення однієї загальної проблеми – поліпшення стосунків між людиною та природою, подолання тих суперечностей і конфліктів, які є між матеріальними інтересами людини і природою. Символічне поняття "природна економіка", вочевидь, містить у собі прагнення людини жити в гармонії з природою – задля виживання. Водночас воно відображає сутність прихованих пружин людських вчинків.

Зазначимо, що висловлені міркування становлять лише мізерну частку того, що треба було зробити (і що не зроблено) економістами другої половини ХХ і початку ХХІ ст., виходячи з реалій життя – екологічних та інших загроз, а саме, зробити економічну науку більш наближеною до законів природи.

Висновки. У пошуках шляхів взаємозбагачення загальної концепції "природна економіка" і галузевої концепції "наближене до природи лісівництво" ми акцентували увагу на індуктивному підході. Проте не варто забувати, що у науковому пізнанні метод дедукції та метод індукції нерозривно пов'язані. Тому їх потрібно використовувати на паритетних засадах.

В основі цієї паритетності лежить об'єктивна єдність одиничного й загального (через особливе як проміжний рівень). Ця єдність постійно проймає собою все суще – природу, людину, суспільство, науку як результат розвитку інтегрального інтелекту людства. У будь-якому дослідженні ми іманентно натрапляємо на цю єдність (і лісове господарство у цьому плані не може бути винятком).

¹ Sustainable Societies; Responsive Citizens. Declaration of the 64th Annual UN DPI/NGO Conference. Chair's Text. Bonn, Germany, 3-5 September 2011.

У контексті проведеного, ще недостатньо глибокого і повного, аналізу двох згаданих концепцій (загальної економічної та галузевої) ми спромоглися зробити перші висновки і спробувати принаймні фрагментарно окреслити майбутню долю (перспективу) лісового господарства як галузі економіки і перспективу сталого розвитку національної економіки і світового господарства.

На наш погляд, сьогодні з достатньо високою імовірністю можна передбачити два ключові, протилежні за сутністю, сценарії майбутнього: оптимістичний (його можна б назвати гуманістичним) і песимістичний (за своїм змістом – суто меркантильний).

Перший, оптимістичний (гуманістичний) сценарій, полягає в тому, що розуму і політичній волі вистачить настільки, що людство дійсно змінить критерії і пріоритети своєї діяльності, здійснить переоцінку цінностей, істотно скоригує згубну траєкторію соціально-економічного розвитку, реформує нинішню, антиекологічну за своєю сутністю, економіку і сформує принципово нову, рівновіддалену і від капіталістичної (ринкової) і від соціалістичної (централізовано керованої) економіки, наблизивши її (всю систему господарювання) до вимог дії природних законів, подібно до апробованої вже на практиці концепції наближеного до природи лісового господарства.

Другий, песимістичний (меркантильний) сценарій. Досвід реалізації в Україні і за рубежом доктрини "наближеного до природи лісівництва" залишиться досвідом на галузевому рівні й не буде поміченим більш широким загалом і використаним з боку економістів, суб'єктів господарювання, бізнесу, політиків, державних діячів і відповідно, – не буде включеним до предметної сфери досліджень в економічній теорії. Стратегія економічного розвитку залишиться традиційною.

Суто меркантильні критерії і пріоритети антропогенної діяльності залишаться незмінними, homo economicus не зможе відмовитися від своїх необмежених потреб в умовах обмеженості природного життєвого довкілля і природних ресурсів. За цим сценарієм неминучий колапс.

Правдоподібно й те, що між цими двома полярними (так би мовити рамковими) сценаріями може бути й багато проміжних.

Доля лісів і доля суспільства (зокрема окремої людини, індивідууму) у майбутньому багато в чому залежатиме від того, де саме в окреслених двома концепціями рамках розміститься епіцентр імовірних сценаріїв господарювання. Близьче до першого, оптимістичного? До другого, песимістичного? Або, можливо, десь посередині? Тому науковцям треба посилити аргументованість своїх досліджень, щоб переконати суспільство у необхідності активно боротися за перший, оптимістичний (гуманістичний) сценарій стратегії розвитку, який може забезпечити сталий розвиток і лісового сектору економіки, і національного господарства, і світової економіки.

У науці немає місця ізоляціонізму. Усі галузі науки пов'язані між собою. Незважаючи на глибоку (істотну) різницю в методах, підходах тих чи інших галузей науки, їх об'єднує спільна мета і завдання – пошук істини. Найпростіше і доступно це

сформулював Баррі Коммонер у своєму екологічному законі "Усе пов'язано з усім".

Наближене до природи лісівництво як соціально важлива, прогресивна галузева концепція, що передбачає одночасно: а) природне відновлення лісових екосистем; б) їхню охорону; в) раціональне використання усіх видів ресурсів та багатосторонніх корисних функцій лісів, тісно корелює з новітньою концепцією наближеної до вимог природних законів екологічної, або "зеленої" економіки. За своєю метою ці дві концепції (галузева і загальна) є ідентичними.

Взаємозв'язки між цими двома концепціями ще мало досліджені і недостатньо відображені в науковій літературі.

У публікації зроблено спробу бодай частково заповнити цю прогалину і поставити в порядку обговорення новий аспект суспільно значущих проблем, якими доцільно займатися Лісівничій академії наук України. Отож, дослідження, сподіваємося, приверне увагу дослідників до нового аспекту наукової і практичної проблеми.

Лісівничій науці загалом та її економічній гілці зокрема доцільно більш ретельно досліджувати реальні взаємозв'язки між проблемами підвищення продуктивності лісів, ефективності їх використання і своєчасного розширеного відтворення, з одного боку, і сучасними соціально-економічними проблемами, з іншого.

Ліс, як система PHDMFRA, є майже ідеальна модель біосфери, конкретні дослідження якої "на виході" дають підстави робити соціально значущі узагальнення. Представники лісівничої науки повинні користуватися надбаннями біологічної і всіх інших природничих наук, а також наук гуманітарного спрямування і сміливіше пропонувати результати своїх досліджень у загальнонаукову скарбницю.

При цьому неодмінно відбуватиметься взаємозбагачення як галузевої науки, так і науки загалом. Адже цей "обмінний" процес наукового взаємозбагачення забезпечує реальний приріст знань. Хочеться, щоб кожен представник лісівничої науки, певна річ, за умови якісної, сумлінної, об'єктивної праці, почувався повноцінним гравцем на широкому науковому полі, відчував єдність науки та її позитивний вплив на поліпшення життя.

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Туниця Ю.Ю.** Лісознавчі витоки еколого-економічного вчення: індуктивний підхід Лісівничої академії наук України / Ю.Ю. Туниця // Наукові праці Лісівничої академії наук України : зб. наук. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2002. – С. 11-21.
- 2. Коммонер Б.** Замыкающийся круг: (Природа, человек, технология) / пер. с англ. Ю.Е. Казакова и др. / под ред. и с послесл. акад. Е.К. Федорова. – Л. : Гидрометеоиздат, 1974. – 236 с.
- 3. Чернявський М.В.** Наближене до природи ведення лісового господарства в Україні / М.В. Чернявський // Лісовий і мисливський журнал. – 2008. – № 1. – С. 14-17.
- 4. Туниця Ю.Ю.** Природна вада нашої економічної системи – її неприродність / Ю.Ю. Туниця // Молода Галичина, № 23, 23 лютого 1991.
- 5. Вернадский В.И.** Размышления натуралиста / В.И. Вернадский. – Кн. 2. Научная мысль как планетное явление. – М. : Изд-во "Наука", 1977. – 24 с.

6. Голубець М.А. Від біосфери до соціосфери / М.А. Голубець. – Львів : Вид-во "Поллі", 1997. – 256 с.

7. Голубець М.А. Вступ до геосоціосистемології / М.А. Голубець. – Львів : Вид-во "Поллі", 2005. – 199 с.

8. Туныця Ю.Ю. Экономические проблемы комплексного использования и охраны лесных ресурсов. Вопросы теории / Ю.Ю. Туныця. – Львов : Изд. объедин. "Вища шк.". Изд-во при Львов. гос. ун-те, 1976. – 215 с.

9. Туныця Ю.Ю. Эколого-экономическая эффективность природопользования / Ю.Ю. Туныця. – М. : Изд-во "Наука", 1980. – 168 с.

10. [Электронный ресурс]. – Доступный з <http://www.un.org/wcm/webdav/site/ngoconference/shared/Documents/Final%20Declaration/Chair's%20Text.pdf>.

Ю.Ю. Туныця

ПРИРОДНАЯ ЭКОНОМИКА И ПРИБЛИЖЕННОЕ К ПРИРОДЕ ЛЕСОВОДСТВО: ИДЕНТИЧНОСТЬ КОНЦЕПЦИЙ И ВОЗМОЖНОСТИ ИХ ВЗАИМОБОГАЩЕНИЯ

Трансформация нынешней антиэкологической экономики в экологически безопасную, приближенную к требованиям законов природы, является одной из важнейших проблем современности. На основании анализа и синтеза научных исследований и практики ведения приближенного к природе лесного хозяйства рассмотрена сущность концепции "природная экономика" как нового способа экономического мышления и нового, экологически безопасного способа хозяйствования. Доказано, что лесное хозяйство, как составляющая национальной экономики, может использоваться в качестве модели эффективных, экологически безопасных систем для других отраслей и национальной экономики в целом. Апробирована практикой концепция "приближенное к природе лесоводство" и сравнительно новая – "природная экономика" – соотносятся между собой как философские категории "общее" и "единичное". По своей цели – достижение устойчивого развития – эти концепции идентичны. Важной задачей современной науки является поиск возможностей их взаимообогащения с помощью методов индукции и дедукции.

Ключевые слова: природная экономика; приближенное к природе лесоводство; общее и единичное; целевая идентичность концепций, возможности взаимообогащения.

Yu.Yu. Tunytsya

NATURAL ECONOMY AND CLOSE TO NATURE FORESTRY: IDENTITY OF CONCEPTS AND OPPORTUNITIES FOR THEIR MUTUAL ENRICHMENT

Transforming of the current antiecolological economy into an environmentally safe and close to the requirements of natural laws economy is one of the most important problems of present time. The essence of the concept of "natural economy" as a new way of economic thinking and a new, environmentally safe method of running the economy is being considered based on the analysis and synthesis of scientific principles and practices of close to nature forestry. It is shown that forestry, as a part of the national economy, may serve as a model of efficient, environmentally sound systems for other industries and the economy as a whole. Practically tested concept of "close to nature forestry" and a

relatively new one – a "natural economy" – relate to each other as a philosophical categories of "universal" and "single". These concepts are identical with a sustainable development as their goal. An important task of modern science is the search for opportunities of their mutual enrichment by means of induction and deduction methods.

Keywords: natural economy, close to nature forestry, universal and single, targeted identity of concepts, opportunities for enrichment.

